

De Marke

oudheidkundig mededelingenblad

februari 2010

De Marke

is het orgaan van de Oudheidkundige Vereniging 'De Marke', met als werkgebied de plaatsen Beekbergen, Brummen, Eerbeek, Hall, Hoenderloo, Klarenbeek, Loenen & Ugchelen.

Eindredactie: Willem Reusink
Noteboomstraat 15
7101 MG Winterswijk
☎05 43 - 51 46 92 / ☎06 23 41 90 97
E✉: willem.reusink@planet.nl

Bestuurssamenstelling OHV 'De Marke':

<u>Voorzitter:</u>	H.W. van Harreveld Tuinstraat 59 6971 BH Brummen	☎05 75 - 56 60 48
<u>Secretaris:</u>	C.C. Uenk-Dirksen Ringlaan 46 6961 KL Eerbeek	☎03 13 - 65 25 53
<u>Penningmeester:</u>	J. Zengerink Rhienderensestraat 53 6964 BH Hall	☎03 13 - 65 19 60
<u>Bibliothecaris:</u>	W.T.M. Klomp Langschoten 71 7371 EP Loenen	☎055 - 505 22 76
<u>Leden:</u>	M. van Zadelhoff-Ruumpol Loenenseweg 150 6961 HL Eerbeek	☎03 13 - 65 17 24
	J.R.B.W. Krepel Vijverweg 2 7382 BV Klarenbeek	☎055 - 301 13 30
	A. van Bodegom Wilhelminastraat 12 6971 AK Brummen	☎05 75 - 56 13 23

Lidmaatschap: € 14,00 per jaar; aanmelden bij de secretaris.
Excursies: 2 x per jaar organiseert 'De Marke' een excursie.
Lezingen: gemiddeld 5 x per jaar organiseert de vereniging lezingen.
Mededelingenblad: dit blad verschijnt vier maal per jaar (feb - juni - sept - dec)
Website: www.ohv-demarke.nl
E✉:secretariaat: clara.uenk@hetnet.nl

Overname van (gedeeltelijke) teksten en afbeeldingen uit dit blad is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de eindredacteur.

Mededelingenblad 'De Marke'

jaargang 34

no 1

Inhoudsopgave:

pag	1	Inhoudsopgave	
	2	Willem Reusink	- Redactionele mededelingen
	2	Regioarchief	- Bevolkingsgegevens Brummen digitaal
	3	De Elf Marken	- Genealogische dag in Harfsen
	3	Clara Uenk-Dirksen	- Nieuwsbrief De Marke
	4	Jaap van der Weel	- W.A. Scholten - een vervolg
	6	Aad van Eijnsbergen	- De familie Scholten
	11	Joop Zengerink	- W.A. Scholten - een aanvulling
	14	Piet Willemsens	- Lezing Hof te Dieren
	16	Martien Kobussen	- IJzeren vorder bindt kerkgangers
	19	Marianne van Zadelhoff	- Manna de Wijs - de Mouton
	21	Piet Willemsens	- Graan dorsen in de oude tijd
	24	Th.P.G. Boshoff	- Posing tot ontvoering op Coldenhove
	26	Evert de Jonge	- De onfortuinlijke jaren van een schoolmeester
	31	Kees Bloem	- Een oorlogsherinnering
	34	Willem Reusink	- Havezathe 'De Rees' te Leuvenheim (deel 3)
	37	Willem Reusink	- Han de Vos, schoolmeester en nog veel meer

*Foto omslag:**Hoenderloo ca 1950**Heldringsweg**Een normaal dorps beeld van stro-opslag na het dorsen.**Piet Willemsens schrijft over het dorsen in vroeger jaren.*

Redactionele mededelingen

Zoals u in de inhoudsopgave al hebt kunnen zien, is er weer een aardig aanbod van artikelen in deze editie. O.a. een drietal !!! artikelen die inhaken op Jaap van der Weels verhaal over W.A. Scholten, dat in ons juni-nummer stond. Deze reacties bewijzen mede dat 'De Marke' goed gelezen wordt en dat stemt tot vreugde. Doordat er drie aanvullingen zijn op het eerste artikel over W.A. Scholten, is er een kleine overlap in gegevens. Ik heb gemeend hierin niet te moeten gaan schrappen.

Ditmaal weer eens een extra dikke uitgave (40 pp). Ook hebben we de oplage heel iets verhoogd en een voorstel om 4x per jaar te gaan verschijnen wordt door het bestuur ondersteund. In juni, september en december kunt u dus - als alles goed verloopt - een editie van 'De Marke' verwachten. Als u dan ook nog meehelpt deze uitgaven te vullen, dan kan het allemaal niet mooier.

Voor wat deze uitgave betreft wens ik u veel en lang leesplezier.

Willem Reusink

Bevolkingsregisters Brummen digitaal beschikbaar

Het Regionaal Archief Zutphen heeft de bevolkingsregisters van Brummen gescand. Hierdoor is de complete bevolking van Brummen tussen 1827 en 1939 digitaal in beeld gebracht. Met een index die meer dan 123.000 verwijzingen bevat, kan elke inwoner van Brummen uit die periode worden opgespoord. De scans zijn via de website www.regionaalarchiefzutphen.nl gratis te raadplegen en te printen. De namen van de inwoners van de gemeente zijn toegevoegd aan de voorouderdatabase op de website van het Regionaal Archief Zutphen. Via deze database kan in alle gedigitaliseerde genealogische bronnen worden gezocht.

bevolkingsregister

Op 1 januari 1850 moesten alle Nederlandse gemeenten verplicht bevolkingsregisters invoeren. De gemeente Brummen registreerde al vanaf 1829 alle inwonenden van de gemeente systematisch in één administratie. Voor elk gezin

of afzonderlijk levend persoon werd een aparte pagina in de dikke legger gereserveerd. De betrokken ambtenaar noteerde van alle inwoners de namen, het woonadres, beroep, religie en plaats van herkomst en vertrek. Dienstboden kregen hun eigen registers. Voor het terugvinden op naam legde de ambtenaar zogenaamde klappers (indexen) aan.

Deze manier van bevolkingsboekhouding, weliswaar regelmatig uitgebreid en aangescherpt, hield de gemeente aan tot en met 1939. Dat leverde 77 registers op. In 1939 schakelde de gemeente Brummen over op de persoonskaart. Deze persoonskaarten berusten niet bij het Regionaal Archief Zutphen. Ze zijn ook nog niet openbaar.

Anders dan de akten van de burgerlijke stand (geboorte, huwelijk en overlijden) zijn de bevolkingsregisters in enkelvoud aangelegd. De registers van de gemeente Brummen zijn daarom uitsluitend te raadplegen bij het Regionaal Archief Zutphen. Door het plaatsen van de 22.000 scans op internet kan iedereen ze nu overal ter wereld en 24 uur per dag raadplegen.

Genealogische dag in Harfsen

Zaterdag 5 juni 2010 organiseert de Werkgroep Genealogie van onze zustervereniging 'De Elf Marken' te Gorssel haar zestiende Genealogische dag in 'Ons Gebouw', Sporkehout 4 te Harfsen.

Deze dag begint 's morgens om 10:00 uur en duurt tot ongeveer 16:00 uur.

Evenals vorig jaar zal er weer één familie centraal staan op deze dag. Dit jaar zal dit de familie Ruiterkamp zijn. Meer informatie over de Genealogische dag is te vinden op www.deelfmarken.nl.

Nieuwsbrief

22e jaargang

ISSN 1382-0478

februari 2010

Bibliotheek:

Onze bibliotheek is uitgebreid met de volgende titels:

nr. 485 'Boerderij- en Veldnamen in Steenderen', een uitgave van Stichting Staring Instituut, Mr. H.J. Steenbergenstichting en Historische Vereniging Steenderen.

nr. 486 'Historisch Jaarboek voor Gelderland', deel C/2009. Bijdragen

en mededelingen Gelre, uitgegeven door Vereniging Gelre, met onder meer een bijdrage van Jos Lankveld (spreker voor 'De Marke' in maart 2009) met het onderwerp 'Melkinrichtingen in Arnhem (1879-2003)'.

nr. 487

Westmünsterland, 'Jahrbuch des Kreises Borken 2010'.

Lezingen:

Woensdag 17 maart 2010: 'Hooibergen in Oost-Nederland' door de heer Ab Goutbeek in 'De Korenmolen' in Eerbeek. Aanvang 20:00 uur.

Op woensdag 21 april 2010, ná de Algemene Ledenvergadering: 'Het Apeldoorns Kanaal' door de heer H.A.M. Ummels. Ook in 'De Korenmolen' te Eerbeek.

Clara Uenk-Dirksen, secretaris

W.A. Scholten - een vervolg

Het is altijd goed als je op een gepubliceerd verhaal één of meerdere reacties krijgt. Je merkt dan dat je dat stuk niet voor niets schreef.. Mijn artikel was gebaseerd op het boek 'Grote Nederlanders' van Moerman en zijn vrouw, op internetgegevens en op gegevens van de beheerder van de Zuiderbegraafplaats in Groningen.

De heer A.C. van Eijnsbergen reageerde met gegevens over de ouders van de dominee uit het archief van H. Berends, zijn overleden schoonvader.

Ik lees dan: Vader Albert werd geboren op 26 maart 1796 als de tweede zoon en vijfde kind van Willem Scholten en Berentjen Gerrits, getrouwd op 4 maart 1787 te Loenen. Er was een oudere zoon, Thoon en een oudere dochter Gerritjen. Eerder waren twee meisjes met dezelfde naam – Gerritjen – gestorven.

Willem Scholten was landbouwer op de boerderij 'Modderkolk', die ook wel 'Scholteplaats' werd genoemd. Albert groeide daar op en werd in juli 1813 aangenomen als lidmaat van de Nederlands Hervormde kerk. Hij ontving een attestatie om in Groningen theologie te studeren.

In 1818 werd Albert Scholten door koning Willem I (hij was vanaf 1816 hoofd van de Kerk) benoemd als dominee van de Loenense Nederlands Hervormde kerk. Na zijn benoeming trouwde hij op 17 december 1818 met de op Deelen geboortige Jantjen Evertsen. Zij gingen wonen in de pastorie. Hun

eerste zoon Willem Albert werd daar geboren op 6 oktober 1819. Bij de aan-gifte waren de vader, oom Toon en Aart Capel aanwezig. De gebroeders Ca-pel waren de bouwers en eigenaren van het logement 'Den Eikenboom', dat later werd het verkocht aan Jan Willem Hagen, de schoonvader van H. Be-rends. Na het overlijden van ds. Albert Scholten, drie jaar na zijn intrede, werd een gedenkplaat in de kerk aangebracht.

W.A. Scholten heeft zijn geboortedorp nooit vergeten getuige zijn bijdrage voor de aanschaf van het orgel en die voor de aankoop van de grond voor de uitbreiding van het kerkhof. Ook het hek met pilaren werden – vermoedelijk postuum – door hem betaald.

In mijn verhaal maakte ik al gewag van de moeilijke tijd op financieel gebied die Willem had in de begintijd van zijn imperium. In een artikel in 'Pluustergoud', orgaan van historische vereniging Hoogezand-Sappemeer, vond ik nog wat financiële gegevens, die ik met toestemming heb overgeno-men. Het komt oorspronkelijk uit een artikel van 1968/69 uit 'De Dubbele Driehoek', personeelsblad van W.A. Scholten's Fabrieken NV. Ik citeer: "Toen in 1963 het centrale kantoorgebouw in Foxhol betrokken werd kwamen drie boeken voor de dag: een kasboek, een inkoopboek en de rekening-courant uit de eerste tijd van de fabriek. Het betrof de jaren 1841 tot 1850. Die eerste jaren waren niet gemakkelijk. In 1844 betaalde Scholten per maand fl. 24,68 en een halfje aan zijn arbeiders, in 1847 was dat toegenomen tot fl.411,40. Ook in '47 beleende hij zijn gouden 'horlogie' voor fl. 40,00. Hij leende van Van der Hoof fl.10,00, van zijn moeder fl. 125,00 en ook nog van de jufvrouw fl. 200,00. Hij kocht 1000 eieren – geschreven als eijeren – voor fl. 23,50. Het wit was voor de fabricage van aardappelsago en het geel voor de paarden, die gebruikt werden in de fabriek.

Op Internet is onder 'W.A. Scholten' het proefschrift, getiteld 'Voor geld is altijd wel een plaats te vinden', uit 2004 van D.A.Knaap te lezen. Hierin las ik o.m. dat zijn bezittingen in 1864 geschat werden op fl. 567.000,00 en bij zijn dood in 1892 op fl. 6.800.000,00

Als reactie op mijn verhaal kreeg ik de vraag of er een afbeelding bestond van ds. A. Scholten. Dit ten behoeve van de Loenense Hervormde Kerk. Helaas is zo'n afbeelding niet te vinden. Ook de heer Berends kon de kerk daar niet aan helpen.

Jaap van der Weel

De familie Scholten

Op 27 april 2009 benaderde Bertha Muller-Thomassen mij met de vraag of ik informatie had over de afbeelding van W.A.Scholten die op Langschoten hing. Die afbeelding was kennelijk in bruikleen gegeven aan vader Berends omdat Luuk Hagen de afbeelding niet in 'Den Eikenboom' wilde ophangen. Na het overlijden van vader Berends is de afbeelding geretourneerd aan 'Den Eikenboom' en belandde daar op zolder. Door toedoen van Bertha is de afbeelding nu naar de Nederlands Hervormde Kerk in Loenen gegaan. Ik kan me de afbeelding niet precies herinneren maar ik denk dat het om de hier-nast afgebeelde gedenkplaat van het 50-jarig bestaan van de firma gaat.

Uit het Berendsarchief blijkt dat vader Berends inderdaad bemoeienis heeft gehad met de Scholtens. In opdracht van de kerk probeerde hij de portrettengalerij van voormalige predikanten in de consistorie volledig te krijgen. Zo ook probeerde hij een portret van ds. A. Scholten te achterhalen. Deze Albert Scholten was predikant in Loenen op de Veluwe van eind 1818 tot zijn dood in 1821. Hij was geboren en getogen in het dorp. Hoewel hij maar kort predikant was, is hij voor het dorp belangrijk geworden omdat zijn zoon Willem Albert Scholten, grootindustrieel, vele giften heeft gedaan en o.a. een deel van het kerkhof aan het dorp geschonken heeft.

In het Berendsarchief zitten de volgende documenten:

- (1) Een oud document genaamd "Dichtregelen uitgesproken bij het graf van den Weleerwaarden hoog geleerden en nu Zaligen heer A. Scholten in leven bedienaar des H. Evangeliums, en getrouw leeraar bij de hervormde gemeente te Loenen op de Veluwe in den heer ontslapen op den 22 Januarij Achtienhonderd een en twintig." Het document is geschreven door H. Berends op 15 November 1872.
- (2) Een brief d.d. 25 juni 1984 van mevr. M.P. Dahlkamp uit Gierle (België) waarin zij zegt dat zij er niet in geslaagd is om een afbeelding

van ds. Scholten te vinden. Zij voegt een aantal kopieën (zie volgende twee aandachtspunten) over de familie toe.

- (3) Een kopie van een handgeschreven document met de titel 'Familie Scholten' (21 bladzijden) met kopieën van bewijsstukken. Het oorspronkelijk handschrift is aangevuld met iets in ander handschrift.
- (4) Een kopie van het gedichtje van de onderwijzer Van Rennes naar aanleiding van het overlijden van ds Scholten.
- (5) Een bedankbrief d.d. 30 juli 1984 voor bovengenoemde brief met papieren van vader Berends.

Uit de geraadpleegde stukken en andere informatie o.a. van het internet kan ik nog het volgende melden: Albert Scholten werd geboren op 26 maart 1796 in Loenen als tweede zoon van Willem Scholten en Berentjen Gerrits (getrouwd op 4 maart 1787 te Loenen). De oudste zoon van dit echtpaar was Thoon (geboren 2 december 1787) en er was nog een oudere dochter Gerritjen (geboren 10 oktober 1791). Twee dochtertjes met de naam Gerritjen waren eerder overleden. Willem Scholten was landbouwer en behoorde tot de notabelen van Loenen. Hij is waarschijnlijk ouderling geweest in de kerk. In 1817 was hij mede-eigenaar van de Bovenste molen I. Toen Willem Scholten op 26 januari 1825 overleed (zijn vrouw was al eerder overleden) werd de erfenis notarieel vastgelegd. In de akte wordt de bouwplaats 'Modderkolk' genoemd. Het schijnt dat de boerderij ook wel 'Scholteplaats' genoemd werd.

"De Modderkolk (Loenen, kaart 26,27)

De twee Loenense boerderijen met de naam 'De Modderkolk' hebben beide een lange historie. De zuidelijke (knr D268), gelegen bij de bekende boerderij 'De Klomp', wordt in documenten uit de 17^e eeuw 'De Kolk' genoemd (zie p 139); de noordelijke werd in 1685 ingeschreven als 'Den Modderkolk naest d'Heer van ter Horst zijn veen toe Loenen gelegen'(PA 1685). De noordelijke heet nu 'De Grote Modderkolk' (Vrijenbergweg 24, knr C495), later C1676; 'De Kleine Modderkolk' ligt er dichtbij (nr 16). In 1825 werden 'De Grote'en 'De Kleine Modderkolk' ingeschreven als 'Twee huizen De Modderkolk met een zaadberg, twee schaapschoten, een hooischuurtje en bakoven.'

Uit: D. Otten 'Veldnamen en oude boerderijnamen in de gem. Apeldoorn'.

Het is dus waarschijnlijk dat Albert Scholten daar opgegroeid is. In juli 1813 (dus op 17 jarige leeftijd) werd hij aangenomen als lidmaat van de Nederlands Hervormde kerk. Men verschaftte hem een attestatie naar Groningen om daar theologie te gaan studeren. Het was een roerige tijd. In oktober werd Napole-

om in de 'Volkerenslag' bij Leipzig verslagen. In het voorjaar van 1814 werd Napoleon verbannen naar Elba, maar na tien maanden ontsnapte hij. Bonaparte werd echter in juni 1815 bij Waterloo verslagen en verbannen naar St Helena. Willem I werd soeverein vorst van 'het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden'. Hij reorganiseerde de Hervormde Kerk. De scheiding tussen kerk en staat leverde in Loenen ook de nodige problemen op. In het boekje 'Als een baken in het dorp' staat dat goed beschreven. In 1816 werd het Algemeen Reglement voor de Nederlandsche Hervormde Kerk opgesteld. In dit reglement werd de koning het hoofd van de kerk. Als taak van de kerk werd o.a. gesproken over de handhaving van de leer zonder dat er expliciet naar de drie formulieren van enigheid werd verwezen. Die opvatting riep een heftig verzet op.

Tijdens de studie van Albert Scholten zal hij ongetwijfeld op de hoogte geweest van deze strijd.

In Groningen was Annaeus Ypey (1760 – 1837) in 1812 hoogleraar Godgeleerdheid geworden. In een biografie van deze hoogleraar staat: "Voor Ypey was Erasmus onze groote hervormer, voor de dogmatische stromingen, voor Calvijn voelde hij niet, Zwingli trok hem veel meer aan, de remonstranten stelde hij boven de contraremonstranten, confessionalisme had niet zijn hart. Natuurlijk voerde dit tot te geringe erkenning van de groote beteekenis van het calvinisme in onze geschiedenis." Ik neem aan dat hij een voorloper is van de zogenaamde 'Groninger School' die later als reactie de Afscheiding van ds Hendrik de Kock uit Ulrum tot gevolg had.

In 1818 kwam de predikantsplaats in Loenen vrij en Albert Scholten werd op voordracht van een commissie van de kerkenraad door koning Willem I benoemd en op 24 november 1818 werd op een kerkenraads-vergadering de beroepingsbrief van de a.s. dominee overhandigd. Vlak daarna (17 december 1818) trad Albert in het huwelijk met Jantjen Evertsen en het jonge stel ging in de pastorie wonen. Albert Scholten werd bevestigd in 1819. Hij heeft de gemeente slechts een jaar gediend. In dat ene jaar probeerde hij het avondmaalsformulier te wijzigen door de zelfbeproeving voor degene die mee wilden doen, eruit te halen. Het was een te verlicht denkbeeld om doorgevoerd te krijgen. Op 6 oktober 1819 werd 's avonds om 10 uur een zoon geboren. De aangifte werd gedaan voor de predikant zelf en als getuigen traden op zijn broer Toon Scholten en Aart Capel. De zoon kreeg de naam Willem Albert. In het boek 'Grote Nederlanders' geschreven door J.J. Moerman en Dra. T. Klijnhout-Moerman (geërfd van vader Berends) lezen we: "Het vredig en gelukkig leven in de pastorie duurde slechts kort. Nog in het geboorte jaar van Willem Albert kreeg de jonge predikant een hevige bloedstuwung. Daar

er in die tijd te Loenen nog geen medische hulp te verkrijgen was, vestigde het gezin zich in Zutphen."

Op 22 januari 1821 overleed Albert Scholten in Zutphen aan de tuberculose. Tegen de zuidmuur van het schip van de Loenense kerk is een marmeren gedenkplaat. Het oude document (1) geschreven door H. Berends (grootvader van vader Berends) is kennelijk het gedicht van de onderwijzer Van Rennes (document (4)). Op het oude document is het gedicht echter langer. Het zou kunnen zijn dat document (4) niet in het geheel is gekopieerd. Wat er op de datum (15 november 1872) die op het oude document staat gebeurd is weet ik niet. Het zou kunnen zijn dat toen de marmeren gedenkplaat is onthuld. Op fotokopie (4) staat ook nog: "Het is zoo - de overleden leeraar, aan de hoogeschool te Groningen gevormd, was geen ijveraar voor de streng-rechtzinnige leerstellingen, die ook thans nog op de Veluwe heerschappij voeren, en de onderwijzer van het dorp had met gemoedelijke trouw zijne plaatsgenooten gewaarschuwd tegen de leeringen van den nieuwen Predikant, maar dezelfde onderwijzer - van Rennes genaamd - vervaardigd bij het overlijden van Albert Scholten ter zijner gedachtenis een gedicht, hetwelk geenzins onverdienstelijk is en tevens van innige hoogachting voor den overledene getuigt."

In het genoemde boek 'Grote Nederlanders' zijn 24 bladzijden over de zoon van ds Albert Scholten, met name Willem Albert Scholten, geschreven. We citeren een stukje over de jeugd van Willem Albert: "De weduwe bleef te Zutphen wonen, waar zij van een bescheiden pensioentje leefde. Dit zal wel de reden zijn, dat zij met haar zoontje vaak logeerde bij verwanten op de Veluwe. Zulks kwam echter zeer ten goede aan den kleinen Willem Albert, die, aanvankelijk een zwak ventje, dank zij de gezonde buitenlucht, opgroeide tot een flinken, krachtigen jongen. Nadat Willem Albert de lagere school doorlopen had, zond zijn moeder hem naar het gymnasium in haar woonplaats. Haar hartewens was, dat haar zoon het voetspoor van zijn vader zou volgen. Maar Willem Albert dacht daar anders over: hij wilde officier worden." Het liep echter totaal anders. Zijn moeder hertrouwde op 15 juli 1835 met S.W. Dekens en Willem Albert kwam in de manufacturenzaak van zijn stiefvader te werken.

Willem Albert Scholten

In het boek wordt verder een soort biografie van Willem Albert Scholten gegeven en hoe hij zijn industrieel imperium opbouwde. Scholten kan worden beschouwd als 's werelds eerste landbouw-industrieel door het stichten van zo'n 24 fabrieken, in binnen- en buitenland, op het gebied van aardappelmeel, aardappel-moutwijn, strokarton, suiker en turfstrooisel.

Dorien Knaap schrijft in haar proefschrift dat het haar onduidelijk was hoe hij op het idee van strokartonfabricage kwam. Ze schrijft dat aangenomen wordt, dat hij geïnspireerd was geraakt door het succes dat elders in Groningen met deze industrie werd geboekt.

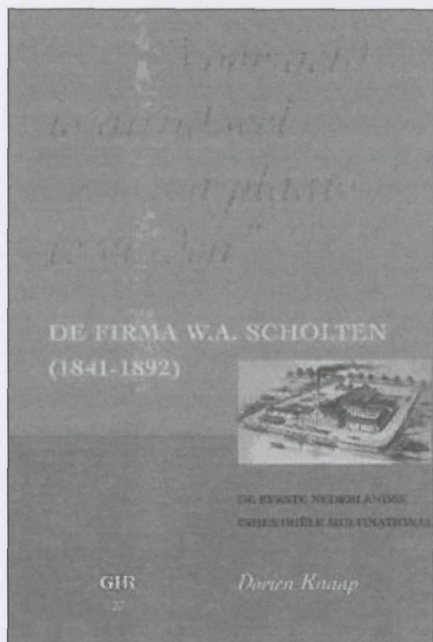

Het is zeer aannemelijk dat hij gesterkt is over het idee van karton- en papierfabricage door zijn geboorteplaats Loenen Veluwe. De contacten tussen Willem Albert en het dorp Loenen zijn behouden gebleven wat ook blijkt uit de financiële hulp die hij gaf voor de aanschaf van het orgel. Toen het kerkhof uitgebreid moest worden, schoot hij de gemeente ook te hulp met financiële steun om grond achter het oude kerkhof aan te kopen. Dit kerkhof werd in 1892 aangelegd. Er kwam een toegangshek met de naam van Willem Albert als schenker. Lange tijd was Scholten trouw aan de Hervormde Kerk, maar slechts voor zover dit vanuit sociale verplichting van hem werd verwacht. In 1882 zegde hij zelfs zijn lidmaatschap van de Hervormde Kerk op.

Hoe de afbeelding in bezit gekomen van de familie Hagen is mij onbekend. Het zou kunnen zijn dat Aart Capel (als goede bekende, leeftijdsgenoot en getuige bij de geboorte van Willem Albert) die bij één of andere feestelijke gelegenheid gekregen heeft. Deze Aart Capel was landbouwer en herbergier van 'De Capel'. De gebroeders Capel lieten in 1803 het logement 'Den Eikenboom' bouwen. Bij gebrek aan opvolgers verkochten de gebroeders Capel de herberg aan Jan Willem Hagen, de grootvader van vader Berends. In een artikel in Trouw d.d. 25 oktober 1995 werd geschreven dat 'oude Scholtens' ruzie maakten over het familiearchief. Het familiearchief werd be-

heerd sinds 1928 door Harry Scholten uit het Belgische Malle. Vandaar dat vader Berends naar België schreef voor een portret van ds A. Scholten. Waarschijnlijk was mevrouw Dahlkamp een secretaresse of familie van Harry Scholten. De zus van Harry, Jenny Scholten, regelde via het J.B. Scholtenfonds (steun aan sociale en culturele evenementen in Groningen) dat in 1988 het Rijksarchief een kijkje nam in het archief. Er was vochtschade, schimmel en er werden muizenkeutels gevonden.

Jenny verkocht toen het familiearchief aan het Rijksarchief en met de opbrengst werd een deel van de restauratie van het monumentale graf van W.A. Scholten in Groningen betaald. Harry was woedend over de vergoeding en ging procederen, want hij beschouwde het archief als zijn eigendom. De rechter gaf uiteindelijk Jenny gelijk.

In 1996 begon Dorien Aletta Knaap met een project om het Scholtenarchief te ontsluiten. Het was een omvangrijk archief, want het bestond uit 381 dozen. In 2004 verdedigde zij haar proefschrift met de titel: 'Voor geld is altijd wel een plaats te vinden'.

Aad van Eijnsbergen

W.A. Scholten, een aanvulling

In het artikel over W.A. Scholten van Jaap van der Weel in het mededelingenblad van juni 2009 las ik niets over Tonden. Ik herinnerde mij dat ik op een informatiebord bij een boerderij in Tonden (buurtschap van de gemeente Brummen) wat had gelezen over 'Scholten en aardappelmeelfabrieken'. Tijdens een fietstocht naar Zutphen heb ik deze boerderij opnieuw opgezocht op het adres Tondensestraat 10 in Tonden en vond de volgende tekst op het informatiebord:

Erve Rottink

Hier staat u voor 'Erve Rottink', al bekend in 1336 als 'Bonnis Rottinck'. Voorheen stond hier een grotere boerderij, die tevens als veerhuis diende voor het voormalige Tondense veer. 1) In 1838 is in dit pand een domineeszoon, de heer W.A. Scholten, begonnen met de productie van aardappelmeel. In de grote keuken van zijn oom werd met eenvoudige middelen, zoals een rasp en een wastrommel en met behulp van een knecht 350 kg aardappelen per dag verwerkt. Later bouwde Scholten een aardappelmeelfabriek in Warnsveld aan de rivier de Berkel. Mede door een brand heeft hij in 1841 besloten om te verhuizen naar de veenkolonieën te Foxhol in de provincie Groningen. Daar was door een groter aanbod van aardappelen uitbreiding mogelijk. Zijn fabriek heette in die tijd aardappelmeelfabriek Tonden. Uiteindelijk is het bedrijf in 1978 overgenomen door het aardappelmeelverwerkingsbedrijf AVEBE.

Het informatiebord is onderdeel van de route 'Mooi Voorst', maar dan wel in de gemeente Brummen.

Hieronder een foto van boerderij 'Rottink' - met het jaartal 1804 - met mogelijk oom Kleiboer op de foto. De foto is waarschijnlijk niet rond 1840 gemaakt, want toen stond de fotografie nog in de kinderschoenen. Mogelijk heeft Scholten bij een later bezoek aan zijn oom een 4-tal foto's gemaakt, waarvan onderstaande er één is. 2) Hij kwam waarschijnlijk nog regelmatig naar Zutphen, waar zijn moeder bleef wonen.

Op het adres Tondensestraat 10 herinnert niets meer aan onderstaande boerderij. (Die is in augustus 1941 door brand na blikseminslag verwoest. Bewoners van de boerderij waren toen de families Schut en Te Winkel [WR]).

Volgens andere bronnen is Scholten inderdaad in 1838 met de fabricage van zetmeel in boerderij 'Rottink' van oom Kleiboer begonnen. Aan het einde van datzelfde jaar werd een fabriekje in Warnsveld gebouwd. En hier begint het verhaal van Jaap van der Weel met betrekking tot de fabricage.

Hierna vertrekt hij naar Groningen - waar de vervening ten einde liep en de landbouw in opkomst was - en stichtte o.a. in Foxhol in 1842 de aardappel-meelfabriek 'Tonden' (misschien als een eerbetoon aan oom Kleiboer?)

De naam 'Tonden' kom ik in de jaren '60 nog tegen in een verslag van het Waterschap in verband met de vervuiling van afvalwater. Op 6 november 1998 wordt in het kader van de Wet Milieubeheer een vergunning aangevraagd voor het veranderen van de inrichting van AVEBE te Foxhol. De verandering betreft de sluiting van de aardappelzetmeelfabriek 'Tonden' en de ombouw van de bestaande nevenproductenfabriek tot een eiwittraffinagefabriek voor Protostar. In februari 1999 wordt deze vergunning verleend en betekent het einde van de naam 'Tonden' in Foxhol. Er zullen echter weinig inwoners in Foxhol zijn, die weten hoe de naam 'Tonden' is ontstaan.

de fabriek 'Tonden' met losplaats in 1940

Nog enige aanvullende gegevens: Willem Albert Scholten geboren op 6 oktober 1819 was de enige zoon van Albert Scholten en Jantjen Evers. Albert Scholten - geboren 27 maart 1796 - was afkomstig van een welgestelde landbouw-familie (Scholtenplaats ³) uit Loenen en Jantjen Evers was de dochter

van Hendrik Evers, een landbouwer uit Deelen. Zij trouwden in 1818 en vestigden zich in Loenen, waar Albert Scholten een jaar later een positie als predikant kreeg. Een jaar later kreeg hij tuberculose, waarna hij op 22 januari 1821 op 25-jarige leeftijd stierf.

Volgens de kadastrale atlas Brummen / Hall van 1832 is Gerrit Jan Rotting de eigenaar van boerderij 'Rottink' met bouwland, boomgaard en tuin. Mogelijk was oom Kleiboer pachter of heeft hij de boerderij tussen 1832 en 1838 gekocht. De moeder van Scholten - Jantjen Evers - trouwt op 15 juli 1835 op 38-jarige leeftijd in Zutphen voor de 2^e maal met Sjoert Willem Dekens, die dan 41 jaar oud is. Volgens de huwelijksaktes is er uit dit huwelijk in 1836 een tweeling geboren nl. Hendrica Alijda en Johanna Hendrika. Willem Albert heeft dus nog 2 stiefzusters gehad. Op 30 april 1874 overlijdt Sjoert Willem Dekens op 80-jarige leeftijd en Jantjen Evers overlijdt op 17 augustus 1878 op de leeftijd van 81 jaar.

¹)ongeveer 100 meter ten Noorden van de boerderij liggen nu nog de restanten van een voormalige IJsselloop.

²) Boerderij 'Rottink': uit foto-album (familie-album?) in het Gronings archief met 4 foto's van de boerderij met o.a. een foto van het interieur met bij-schrift "onder den hoogen schoorsteen bij oom Kleiboer". Verder bevat het album foto's van de 'Scholtenplaats' te Loenen en foto's van de Hervormde Kerk te Loenen.

³) Fabriek 'Tonden': één van 3 foto's uit het archief van de gemeente Hoogezand - Sappemeer.

Vragen: Wie kent de boerderij "Scholtenplaats" in Loenen? Wie weet iets van de relatie van oom Kleiboer met de familie Evers, Scholten of Dekens?

Joop Zengerink

Lezing Hof te Dieren

We kunnen er altijd nog om treuren dat de schitterende villa – die de 21-jarige barones Marie van Wassenaar kort na 1820 op het landgoed 'Hof te Dieren' liet bouwen – op de laatste dag van de Tweede

Wereldoorlog is vernietigd. Het is niet anders, we bezitten er alleen nog een prent van uit 1890.

Het was op 15 oktober 2009 dat De Marke in Concordia Brummen een avond wijdde aan 'Hof te Dieren door de eeuwen heen', met als spreker de heer Frits Tesser uit Duiven.

In Dieren trekt het landgoed nu nog de aandacht door een om-muurde wijngaard, waar een groot aantal biologische druiven worden gekweekt. Het commerciële bedrijf loopt goed!

Het is een zeer oude plek. In 1219 kwam het in bezit van de Duitse Orde, die een oude boerderij herbouwde tot een 'convent', dat uitgroeide tot een mooi kasteel. Later werd het landgoed verworven

door Prins Willem II van Oranje. In 1794 veroverden de Fransen het en bij een groot feest van 700 soldaten brandde het op 17 februari 1795 af. De Oranjes hadden er geen belangstelling meer voor, waardoor de eerder genoemde barones – afkomstig van het grote landgoed 'Twickel' in Delden – het kon kopen. De jonge barones Marie liet er een fraaie villa bouwen voor haar en haar verloofde, baron Charles van Heeckeren van Kell. De jonge Marie was tot haar huwelijk hofdame geweest. Ze trouwde met de arme student in Leiden, die wel promoveerde tot doctor in de rechten. Marie overleed tamelijk jong. In 1850 op 51-jarige leeftijd. Charles was buitengewoon kamerheer en lid van de Eerste Kamer. Hun huwelijk bleef kinderloos. Hij hertrouwde, kreeg twee zonen die het geslacht van Van Heeckeren van Wassenaar (Delden) voortzetten.

Het park was oorspronkelijk ingericht in Engelse landschapstijl door de bekende Haarlemse landschaparchitect Jan David Zocher, die ook de tuin van het paleis Soestdijk inrichtte. Het landgoed 'Hof te Dieren' is altijd nog 900 ha groot. Behalve de Fraterwaard valt er ook land onder in Leuvenheim en Brummen. Het was vroeger omringd door eeuwenoude beukenbomen, waarbinnen glooiende gazons en waterpartijen, en centraal daarin de villa. Na de vernieling van de mooie villa in 1945 is er in de jaren negentig het plan geweest om er een chic appartementengebouw te vestigen, maar er bleek toen te weinig belangstelling voor. Mogelijk dat dit er in de toekomst toch nog van komt

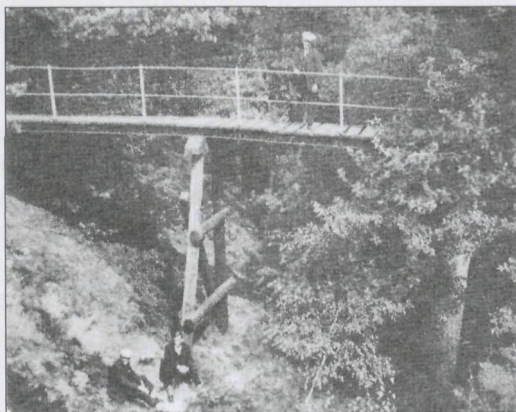
Na 1945 overwoekerde het park, maar in de jaren negentig van de vorige eeuw werd het park hersteld. Zie de ruitersbeek, de vijvers, de cascade, de stuw en de duiker.

Tot 1975 bleef het landgoed in het bezit van de familie van Heeckeren van Wassenaar in Delden. Na de dood van de laatste erfgename, barones Marie van Heeckeren, werd het geheel ondergebracht in de Stichting Twickel, zijnde de beste waarborg om de goederen bijeen te houden. Ook de 'Hof te Dieren' valt dus altijd nog onder de Stichting uit Delden, op welks kasteel (inclusief landgoed in totaal 6000 ha) onze vereniging vroeger wel eens op excursie is geweest.

Piet Willemsens

IJzeren Vonder bindt kerkgangers Loenen en Beekbergen

Het IJzeren Vonder was vroeger te vinden bij de spoorlijn Apeldoorn-Dieren in De Veldhuizen in Loenen. Het was bij velen, evenals de waterval, een object dat graag op de foto werd gezet. Deze foto werd gemaakt in het jaar 1932. Rik Bielleman senior staat hier op de brug over de Watervalspreng (dit deel heet Vrijenbergspreng). Onder bij de voet van het IJzeren Vonder staan Rik Bielleman junior en zijn vriend Coen, die samen aan het fietsen waren en hierbij de waterval en het IJzeren Vonder bezochten.

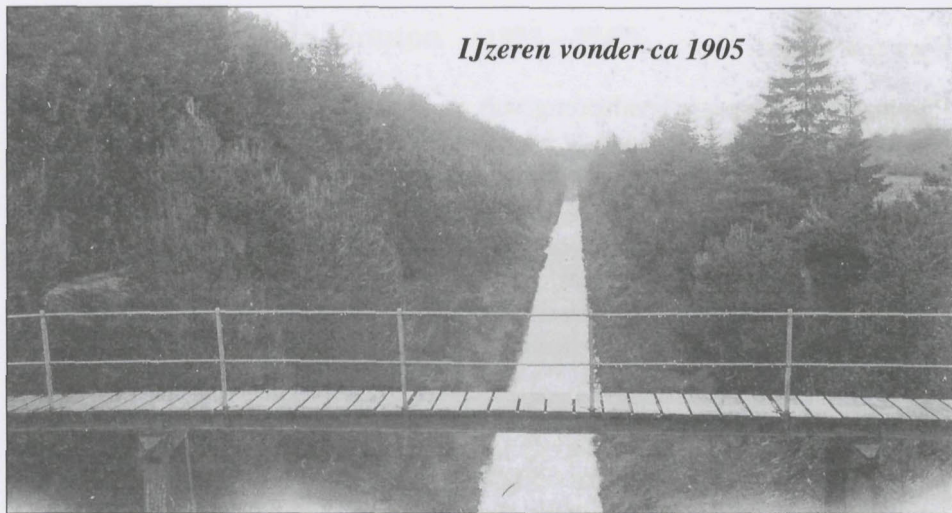

Rechtstreeks

De brug moet omstreeks het jaar 1868 zijn aangelegd. De brug was gemaakt van houten balken en planken en gesteund met dikke palen. Het IJzeren Vonder was – nadat de watervalspreng was gegraven – nodig voor de kerkgangers uit Loenen die in Beekbergen de kerkdienst bezochten. Voordien konden zij rechtstreeks door bos en heide naar Beekbergen toe. Na het graven van de spreng moesten de kerkgangers een grote omweg maken. De grote houten brug was een uitkomst. Het was maar een smalle brug van ongeveer een me-

IJzeren vonder ca 1905

ter breed en maar alleen aan één kant een leuning. De brug was alleen bestemd voor wandelaars. Fietzers waren er in die tijd nauwelijks.

Brug

Tot 1887 werd van deze voorziening op zondag veel gebruik gemaakt, maar ook wel door de week als er vanuit Loenen en ook wel uit Beekbergen, Lieren en Oosterhuizen vice-versa gereisd werd voor diverse doeleinden.

De brug was niet meer nodig in 1887 toen de spoorlijn Apeldoorn-Dieren via Beekbergen, Loenen, Eerbeek en Laag-Soeren werd aangelegd. Op enkele tientallen meters van het IJzeren Vonder passeerde de spoorlijn met aan weerszijden voldoende ruimte voor wandelaars en fietsers.

De oude brug raakte na de aanleg van de spoorlijn snel in verval en kantoniers van Rijkswaterstaat die de Watervalspreng (Vrijenberg- en Veldhuizer-spreng) en de aanliggende stroken bos verzorgden, hebben rond 1950 het IJzeren Vonder afgebroken.

Vrachtwagen

De spoorlijn heeft lange tijd goede diensten bewezen voor personen- en goederenvervoer. Geleidelijk gingen de fabrieken echter steeds meer per vrachtwagen vervoeren en ook de grondstoffen kwamen minder binnen per trein. VAD-bussen namen het personenvervoer over en de Spoorwegen ging over tot het afstoten van een geregelde dienst tussen Apeldoorn en Dieren.

Eerste bronnen

Het graven van de watervalsprengh was nodig in 1868 om het water van het Apeldoornsch Kanaal op peil te houden. Men dacht in die tijd nog niet aan het scheppen van een bezienswaardigheid. Vanaf de eerste bronnen in het Schalter groef men een diepe sprengh. Een flinke groep mannen heeft in die tijd een (z)ware prestatie geleverd door met schop en kruiwagen de sprengh uit te graven, soms wel ruim zes meter diep. Later, toen bleek dat de sprengh niet genoeg water leverde, sloeg men extra bronnen aan onderaan de waterval waar het diepste punt is. Het water valt in 4 trappen 6.71 meter naar beneden.

Zijbronnen

De hoeveelheid water die door de sprengh stroomt, is belangrijk minder dan vroeger. Er waren tijden dat er ruim drieduizend kuub water naar beneden klaterde. Op zijn weg naar het kanaal kwam er van diverse zijbronnen nog zoveel water er bij dat bij het eindpunt ongeveer negenduizend kubieke meter water werd genoteerd.

Vroeger werd het water met drie stuwen opgespaard om in tijden van weinig toevoer toch genoeg aan het kanaal te kunnen leveren. Doordat de sluizen in Dieren met het schutten van de schepen veel water verspeelden moest er voldoende water zijn uit de voedingsbronnen van het kanaal. Na de sluiting van het kanaal in 1972 bleven de sluizen voorgoed dicht.

Stuwbalken

Het Waterschap Veluwe beheert thans de watervalsprengh van Schalter tot aan het kanaal. Omdat er niet zoveel water nodig is voor het kanaal, is het Waterschap zuinig geworden op het heldere water dat uit de Veluwse bodem naar boven komt. Er is besloten om een minimale hoeveelheid water door de sprengh en over de waterval te laten lopen. Het water klatert nog wel naar beneden, maar in een beperkte hoeveelheid. De rest van het water wordt door stuwbalken opgespaard in het Schalter om weer te laten wegzakken in de Veluwse bodem.

Martien Kobussen

Manna de Wijs – de Mouton (1873 – 1947)

Manna werd in Den Haag geboren als dochter van een architect en een kunstzinnige moeder. Ze was een chansonnière die haar frisse liedjes zelf dichtte en zong. Ze begeleidde zich op de gitaar of mandoline. Ze werd geïntroduceerd door de in die tijd bekende cabaretier Jean Louis Pisuise, die haar lied 'Snoepwinkeltje' in 1918 vertolkte in het Concertgebouw te Amsterdam.

In de jaren '20 genoot Manna grote bekendheid en trad ze veelvuldig op voor de betere kringen en musici uit de klassieke wereld. Tot haar gehoor behoorde onder andere de gevierde dirigent Willem Mengelberg.

Andere artiesten maakten dankbaar gebruik van haar werk. Zo beleeft Wim Sonneveld in 1934 zijn radiodebuut voor de KRO microfoon met liedje 'De Schooier' van de hand van Manna. En in 1966 maakt Jasperina de Jong een LP waar het nummer 'Hun Muziek' van haar is opgenomen.

In de zomervakanties vertoefde Manna (foto onder) graag in Eerbeek bij haar vriendin Mejuffrouw Gelderman, die woonde aan de Harderwijkerweg op landgoed 'Sonnemaire'. In het dorp was ze inmiddels een geziene persoon geworden. Ze trad op voor de dorpelings en schonk de opbrengst aan de Eer-

beekse jeugd. Haar voorstelling was in die tijd een bijzondere gebeurtenis. Behalve de Bontekoese kermis, die gevierd werd ter gelegenheid van het afsteken en schoonmaken van de beek, was er niks te beleven.

Zelf heb ik het niet meegemaakt maar deze feiten ken ik, omdat mijn moeder daar altijd met veel enthousiasme over sprak.

Door toeval kwam ik in contact met de echtgenote van de kleinzoon van Manna, Mevrouw G. de Wijs – Hofstee. Ze vertelde dat ze alle handgeschreven gedichten en liedjes aan het overtypen was. Daarbij was ze ook een paar verzen tegengekomen die betrekking hebben op Eerbeek. Mijn nieuwsgierigheid was gewekt. Mevrouw De Wijs heeft ze per mail aan mij doorgestuurd, waarvoor ik haar zeer erkentelijk ben! Graag maak ik de lezers van De Marke deelgenoot en laat ik u ervaren hoe er in 1916 over ons 'dörpken' werd gedacht...

EERBEEKLIED door Manna de Wijs – de Mouton

Eerbeek, Eerbeek, je naam zal ik altijd noemen

Al ben je klein, je mag er toch zijn

Ik moet er je schoon steeds roemen.

Eerbeek, Eerbeek, o dorp van papier en beeken

Met je weinig gerief

Maar zoo eerlijk, naïef,

Ben jij mij lief.

Heb je wel eens het dorp gezien

Zoo vol natuurlijk schoon

Heb je wel eens het dorp gezien

Waar ik des Zomers woon

Heb je wel eens een dorp gezien

Waar niets je ooit mankeert

Waar bakker, post en kruidenier

Je brengt wat je begeert.

Heb je wel eens een dorp gezien

Waar nooit een hond je bijt

Dat wel steeds schitterend is verlicht

Geen fiets in het donker rijdt

En zag je wel eens een postkantoor

Dat om het half uur sluit

Donderdag 2 Septembe

---

des avonds te 8 uur

Voordrachten avond

---

op Coldenhave.

---

met Suitaar en Mandoline

Eerste rang 15cts

Tweede rang 5cts entree

*De ophrengst zal gebruikt worden
om de schooljeugd in Eerbeek te tracteeran.*

Wanneer je dan een spoedbrief hebt
Dan ben je prettig uit.

Heb je wel eens een dorp gezien
Waar elk beleefd je groet
Hier treedt het heele volk om 't hardst
Je vriend'lijk tegemoet
Maar wat nog aan het dorp ontbreekt
Is een fröbelschool, dat 's waar
Die kost gewis van u
Veel kroost op de bazaar.

Met dank aan mevrouw G. de Wijs-Hofstee.

Marianne van Zadelhoff

Graan dorsen in de oude tijd

Voordat omstreeks 1950 de maaidorser op de boerderij verscheen, werd het graan gedorst door een stationaire machine, zie foto onder. Een duur apparaat, dat een boer slechts enkele dagen per jaar nodig had. Daarom was zo'n machine in handen van een loondorser of een coöperatieve dorsvereniging. Over

zo'n oude dorschvereeniging uit Klarenbeek is onlangs een boekje verschenen, geschreven door Marten Brascamp. Marten heeft oude papieren boven water gehaald en daarvan een boeiend verhaal gemaakt.

Start in 1925

Dorschvereeniging 'De Kar' startte in 1925. Het dorsen gebeurde met ongeveer 14 man. Het seizoen liep van augustus tot april, dus in de zomermaanden lag dat werk stil..

Eerst iets over een apparaatje dat aan de dorsmachine vooraf ging, namelijk de *dorsvlegel*. Heel primitief. De schoven graan werden op de deel uitgespreid, waarna een groepje van ongeveer zes man eromheen ging staan, elk met een vlegel in de hand. Daarmee sloegen ze op de aar-kant van de garve, zodat de korrels eruit sprongen. Met de dorsvlegel moest zo veel mogelijk om beurten worden geslagen, zodat de slagen achter elkaar klonken. Wanneer één man daarin niet handig was, dan klonk het niet ritmisch. Een dorsvlegel bestond uit een vlegelsteel en een vlegelknuppel. Het leren verbindingsstuk tussen steel en knuppel heette velegelband. Maar er waren ook vlegels die uit één stuk bestonden.

Iedere boer kon dat dorsen voor zichzelf regelen, hij had hooguit enkele buurlui nodig. Men hield een mengsel van kaf en koren over, dat via een windmolen ('wanmolen') werd gescheiden.

In het midden van de 19e eeuw verscheen de dorsmachine in Nederland, aangedreven door een stoommachine of door twee paarden, die een groot kamwiel in beweging brachten. Dit waren de zogenaamde paardendorsers, waarvan op het eind van de 19^e eeuw er zo'n 7000 in omloop waren.

Het archief van de dorsvereniging bestaat uit een primitief dagboek en losse blaadjes, de verrichtingen op een bepaalde dag. In de oude acte van 'De Kar' lezen we: "Het doel van de vereeniging en haar bedrijf omvat het coöperatief dorschen van granen en desgewenscht andere landbouwproducten, en het persen van het stroo".

Het bestuur van de vereniging bestond uit drie personen, voorzitter, secretaris en penningmeester. Ze mochten geld van de bank opnemen tot een bedrag van duizend gulden.

Tot 1932 liep de dorsmachine op een stationaire motor, een Lister. Toen die defect raakte, kocht de dorsvereniging zijn eerste tractor, de befaamde Lanz-Bulldog. Het starten en schakelen van de Lanz was een hele toer; slechts een vakman kon het vlieg wiel aan de zijkant goed op gang brengen. Het was een

Dorsmachine met Lanz-trekker ca 1935

indrukwekkend gezicht, de Lanz met de dorsmachine erachter. In verte hoorde je de Lanz reeds knallen. Dan wist je dat de machine gauw op het erf zou zijn. Eerst werd de dorskast horizontaal gezet, daartoe werd hij met een dommekracht opgetild en vervolgens met behulp van een waterpas op blokken recht en vastgezet. Iedere man had bij het dorsen zijn eigen functie: zo had je mensen die met een vork (gavel of gaffel) de garven op de dorsmachine brachten, waar ze door een andere man werden losgesneden en door de inlegger in de machine werden gebracht. Achter de machine stonden mannen die het graan in zakken opvingen en het stro in de persmachine brachten.

Borrel na afloop

Was het werk gedaan, dan kwam er bij de meeste boeren wel een borrel aan te pas. Allemaal uit hetzelfde glas, want inschenken begon boven op de molen en ging dan zo rond. Gezellige tijden! Het dorsloon werd aan de machinist uitbetaald, een rijksdaalder per uur, wat in het boekje 'betrekkelijk hoog' wordt genoemd. In de oorlog werd het dorsen streng gecontroleerd. Er moest precies worden opgeschreven hoeveel mud er was gedorst, maar daarmee werd menigmaal de hand gelicht.

Het dorsen had op iedereen een grote aantrekkingskracht, hetgeen ongetwijfeld kwam door het wonder van de techniek, de gezelligheid – er was altijd volk zat – en de uitgedeelde broodjes. Het dorsen was ook de bekroning van een seizoen hard werken op het land. Grotere kinderen werden uit school ge-

houden, soms tot boosheid van de schoolmeester.

Een Harm van Dalen vertelt met glinsterende ogen: "Als er gedorst werd, liepen we op een draf van school naar huis, want de dorsmolen was er, met de Lanz Bulldog! Ik zie hem nog zó voor me. Dat was een feest. Als je geluk had, mocht je mee. Van de ene boer naar de ander".

Al het dorsvolk dat meehielp kreeg 's middags lekker eten, hoewel de ene boerin daarin een betere reputatie had dan de andere. Soms was het eentonig dagenlang achter elkaar 'hete bliksem'. Ook aan de verschillende koolsoorten kwam soms geen end! Er zaten ook nadelen aan het dorsen: stoffig werk, vooral als het graan niet goed droog was geworden. Ook de wegen naar een boerderij waren soms moeilijk begaanbaar. Het was hard werken in de modder en dan moest het eigenlijke werk nog beginnen!

De dorsvereniging had maar één man vast personeel: de machinist. Hij had de leiding bij het dorsen op de boerderij. Een man die veel ontzag inboezemde. De rest was los personeel.

De financiële boekhouding die de dorsvereniging heeft nagelaten, is niet indrukwekkend. In totaal werd er per jaar slechts f 5000,-- tot f 6500,-- dorsloon geïncasseerd. Er werd ook nauwelijks geld opzij gelegd voor nieuwe investeringen.

In 1955 hield de vereniging op te bestaan, ingehaald door modern materieel. De rompslomp van het oude dorsen was ook te groot geworden en het kostte steeds meer moeite om de manschappen op de been te brengen. Sommige loondorsers draaiden nog enkele jaren door, maar de glorie was voorbij. De 'kombijn' had de strijd gewonnen!

Piet Willemsens

Poging tot ontvoering op Coldenhove

In het jaar 1642 vond op Coldenhove een zeer bijzondere gebeurtenis plaats. Het landgoed werd in die tijd bewoond door de weduwe van Rogier van Boshoff – die Heer van Coldenhove was – Vrouwe Agnes van Raesfelt en haar kinderen. Er vond een poging tot ontvoering plaats van de dochter des huizes door een huisknecht. Met doodsb bedreiging en diefstal van juwelen. De dader werd echter tijdig betrapt door de vrouw des huizes, tezamen met haar broer en zwager. Ook dreigde de dader de oudste zoon met een geweer te doorschieten.

Het gerechtelijk proces op de 31^e mei luidde als volgt:

“Heer Hendrick ten Broecke: Statholder ende Richter. Gerichtluijden: Joost Grothen en Johan ten Broeckke.

Verschenen, de Weledele Vrouwe Agnes van Raesfelt, weduwe Saliger Rogier van Boshoff, Vrouwe tot Coldenhove, geassisteerd met Joncker Henrick van Boshoff, Heer tot Suideras, oom en voogd over haar kinderen. Voorts Rudolph van Raesfelt toe der Crussouwe en Wiersse, haar broeder, door haar zelve hiertoe verzocht als getuige.

Vrouwe Agnes van Raesfelt verklaarde dat ene Hendrik Everts, hier terecht staande, uit haar huis te Coldenhove, alwaar hij in dienst was als huisbediende, had onvreemd tijdens de nachtelijke uren, verscheidene juwelen, zijnde een gouden gallant met parels, een zilveren

kruijke, een zilveren beker, twee zilveren schrijfpennen, een schrijfkistje met laden, waarin zich verscheidene gouden ringen, als een met diamanten, één met turquoise en één met een doodshoofd en nog één met pijltjes. Voorts een gouden kruis met diamanten en drie zilveren dopjes, een oorschelp met diamanten en een rond gouden oordopje met een parel, twee pendanten met diamant en nog veel meer. Hierbij nog een satijnen heren trouwrok en een gouden gallant met parels.

Het Huis Koldenhove op de Veluwe

Hierbij heeft hij het echter niet gelaten maar ook nog gepoogd de dochter van de aanklaagster, Margaretha, zonder haar medeweten en tegen haar wil te ontvoeren, temeer daar haar dochter onmondig en omtrent 16 jaren oud is. Ook is hij zeer onbeschoft geweest en heeft hij Joncker Rudolph van Boshoff, haar oudste broer, gedreigd te doorschieten met een geweer dat hij bij zich had, en zeide: ‘Pas op Joncker Rudolph, anders schiet ik’.

Daar deze enorme feiten in een land van justitie niet getolereerd behoren te worden. daar het tevens zaken zijn van een zeer kwade en schadelijke consequenties, niet alleen voor de familie Boshoff, maar ook voor anderen, hierdoor

verzoekt de Vrouwe aanklaagster, geassisteerd met bovengenoemde familieleden, dat de beklaagde crimineel als voorbeeld zal worden gestraft aan den lijve tot de dood er op volgt.

Opdat deselve zal worden veroordeeld hiertoe. Accordeert met gedane klachten en kennis van mij onderschreven schriftschrijver.

Process 31 Mei 1642 Joost Grothen."

Wat de uiteindelijke straf voor de dader is geworden, is onbekend. Nadere onderzoekingen betreffende het geslacht Boshoff tonen echter aan dat – na het overlijden van de moeder Agnes van Raesfelt in 1646 – Margaretha op 27 maart 1647 ondertrouwde met Hendrik Everts. Het huwelijk vond plaats op 27 juni 1647 te Deventer in de Nederlands Hervormde Kerk.

Th. P.G. Boshoff

De onfortuinlijke jaren van een Brummense schoolmeester

In 1705 overleed Johan van Veelen, custos (koster/schoolmeester/voorzanger en doodgraver) van Brummen. Nadat dit aan de lokale ambtsjonkers was doorgegeven besloten die om een tijdelijke custos aan te stellen in de persoon van de in Brummen geboren en getogen Bernt Kersten. Via de gebruikelijke weg – lees de tam tam – werd bekend gemaakt dat sollicitaties bij het ambtsjonkercollege konden worden ingediend. Kort daarna ontving men een tiental sollicitatiebrieven van custossen uit een ruime kring rond Brummen.

De brieven van de kandidaten waren zonder uitzondering voorzien van een proeve van bekwaamheid in schoonschrijven, terwijl een aantal van hen tevens een aanbevelingsbrief van de lokale kerkenraden meezond. De jonkers hadden het voor het kiezen. Ondertussen zat de tijdelijk benoemde Kersten niet stil. Hij wist een groot aantal inwoners achter zich te krijgen, sterker: hij probeerde zijn benoeming af te dwingen door een ordinare handtekeningactie. Helaas waren er op dat moment grote problemen met de belasting-inning in het ambt Brummen, zodat de jonkers nu niet echt zaten te wachten op dergelijke acties. Kersten viel dan ook buiten de boot en de keus viel op een andere kandidaat: Henricus Hertog, custos van Vaassen. De man werd per brief op de hoogte gesteld van zijn benoeming. De jonkers stelden hem wel op de hoogte dat er enige onrust was in het ambt Brummen, want ze waren kien genoeg om te beseffen dat zoiets al wijd en zijd bekend was.

Hertog had al gehoord van de sfeer in Brummen. Daarom kwam het ambtsjonkercollege hem tegemoet, want indien hij wilde, mocht hij wachten met de verhuizing naar Brummen, totdat de sfeer verbeterde. Hertog was echter een eigenzinnige man en sloeg dat in de wind. Mogelijk was hij bang dat bij zijn entree in Brummen er nog nauwelijks leerlingen waren en dat leidde meestal tot geringere inkomsten. Het was in die tijd namelijk de gewoonte dat leerlingen betaalden met door hun ouders meegegeven voedsel, zoals broden of zakken meel. Bovendien was er in het buurtschap Oeken een bijschool, zo hadden de jonkers Hertog laten weten. Alsof dat van gisteren was, want de bijschool was er al zo'n 40 jaar. Maar dat wist Hertog niet. Enige schijnheiligheid was de adellijken niet vreemd.

In januari 1706 schreef de Vaassense custos een brief waarin hij de jonkers uitvoerig bedankte voor de aan hem verleende gunst en beloofde bij voorbaat eeuwige trouw aan de heren. Dat men hem in Brummen nu niet bepaald gunstig zou ontvangen, zo schreef hij, kon hem niet beangstigen, want hij stond zijn mannetje! De jonkers wisten nu wat voor vlees zij in de kuip hadden en in hun volgende vergadering werd het besluit hem aan te stellen snel bekrachtigd.

Het is de vraag of Hertog wel wist waaraan hij begon.

De dag in het voorjaar 1706 dat de Vaassense custos in Brummen aankwam, zal hij niet snel vergeten. Het giste daar aan alle kanten. De inwoners waren al enige tijd in verzet, want men vond dat de ontvanger teveel belasting inde. Kort daarvoor was een groep 'mannen, wijven en jongens, met enige vreemden die daarna niet meer zijn gezien, gewapend met stokken' naar de herberg opgetrokken, waar de ambtsjonkers vergaderden. Noodgedwongen hadden de adellijken daar een benauwde nacht beleefd, want de menigte wilde hen niet laten gaan. De dag daarop trok een in allerijl opgetrommelde compagnie soldaten vanuit de Gelderse hoofdstad het dorp binnen om orde op zaken te stellen. Het bleef echter onrustig, al met al geen prettige sfeer waarin Hertog belandde. Gelukkig hadden de jonkers de schout de opdracht gegeven de onfortuinlijke op te vangen en te begeleiden naar zijn nieuwe woning. Eenmaal gezeteld kon hij beginnen met zijn taak, die volgens een resolutie van het Kwartier van Veluwe uit 1689, nauwkeurig was omschreven:

In 't bysonder hy sal op de kerckdagen voor de predicatiën ter behoerlicke ende gewoonlicke tyden de clock luiden, voor de gemeente voorlesen ende voorsingen ende de vordere kerck-dienst betrachten, de kerck suiver ende claer ende alles op siin plaets houden ende wat daerin is, wel bewaeren ende,

wanneer deselve eenige reparatie noodig moge hebben, ons dat tiidlick aangeven ; voorts op 't uerwerck vlytiglick passen ende 'tselfe in goede order houden; oock alle middagen op deslag van twaelf ueren de clock een half vierdeel uers lang luiden, opdat de afweesende in 't veldt de tiidt te beter weeten moogen; de dooden ende begravenissen overluiden; school houden ses dagen in de weeck 't geheel jaer door, soowel des somers, hoe weinige oock dan ter school gesonden mochten worden, als des winters; de jeuchdt, die aen syne onderwysing wordt toevertrouwt, wel leeren spellen, leesen, schryven, oock cijfferen ende reecken en ter noodtdruft ende nae ieders begryp de eerste beginselen ende gronden der christelicke religie ende in de vrees des Heeren ende goede seden onderhouden ende de school oock suiver ende claer ende de sitplaatsen wel geschikt ende onderscheiden hebben. Om in 'tgene voorgeschreven is, niet verhindert te worden, hy niet sal mogen hebben eenige van die hanteeringen, welcke te hebben by de 5. articul van de voorsegde schoolorder aen de schoolmeesters verboden is, ende geensins mogen tappen ofte gelaegen setten. Voor al welck hy trecken ende genieten sal boven 't gewoonlick schoolgeldt, dat de schoolieren betaelen, de baet-schappen, nutschappen ende profyten, die van outs tot 't custers-ende schoolmeestersampt ziiin staende ende behoorende ende by de voorsaeten wettiglick genooten ziiin; alsoock 'tgene voor huishuer ofte anders hem sal mogen worden toegelegt by de uytsettingen, die van de erponding gedaen worden. Waerin van hem wel ende getrouwelick, als aen een goedt custer, voorsinger ende schoolmeester toestaet, ganschlick te quyten de voornoemde Hertog ons in eedes plaets by handttasting heiliglick belooft heeft, dienvolgens wy hem sul len setten ende stellen mits dese in de possessie ende gebruick van 't voorsegde custers-, voorsingers- ende schoolmeestersampt, mitsgaders van de voorsegde baeten, nutschappen ende vervallen; versoeckende ende ontbiedende respectivelick de Classis van Overvelouwe, desselfs gedeputeerde, predicant ende gemeente der kerck te Brummen, voorts scholtis ende opgesetene des ampts Brammen, alle ende iedere, die dit aengaen ende betreffen mach, de voornoemde Henricus Hertog voor custer, voorsinger ende schoolmeester aldaer te erkennen ende hem 'tgene voorgeschreven is, rustelick, vrede-lick ende volcomenlick te laeten doen, genieten ende gebruicken."

Een mondvul geboden en verboden. Daar hoort dan een fraaie school bij, zo zou je toch mogen denken. Maar niets was minder waar. De school van Brummen bestond niet fysiek: er was geen eigen gebouw. De vorige schoolmeester had noodgedwongen gebruik gemaakt van een kamer die hij huurde van een inwoner. Toen Hertog dit 'contract' wilde voortzetten kwam hij voor een gesloten deur. De eigenaar wenste niet verder te verhuren.

Noodgedwongen week hij uit naar de kerk. Nu was het daar in de zomer goed toeven, zeker als het warm was, maar in de winter was het er koud, koud en nog eens koud. Een kerk had nu eenmaal geen kachel. Niet voor niets namen de kerkgangers stoofjes mee! Hertog trok dan ook al augustus 1706 aan de (school)bel bij de jonkers, want hij zag de (koude) bui al hangen. De heren reageerden welwillend op het verzoek om een echte school en gaven bovendien toe dat het geen pas was om een gewijde plaats te bevolken met jeugdigen die nog wel eens een lolletje uithaalden. Een oplossing hadden zij echter niet zo een twee drie. De heren adviseerden Hertog om een deel van de windkorenmolen te huren; dat zou soelaas bieden....Van de kou op de tocht! Dus bleef Hertog smeken om een oplossing.

De jonkers moesten antwoord geven en uiteindelijk leek de kogel door de kerk te gaan: men besloot een schoolkamer te bouwen. Zolang dat niet was uitgevoerd mocht de custos zelf een geschikte kamer zoeken en die huren. De aldus met een kluitje in het riet gestuurde schoolmeester startte onmiddellijk met een zoektocht....echter zonder resultaat.

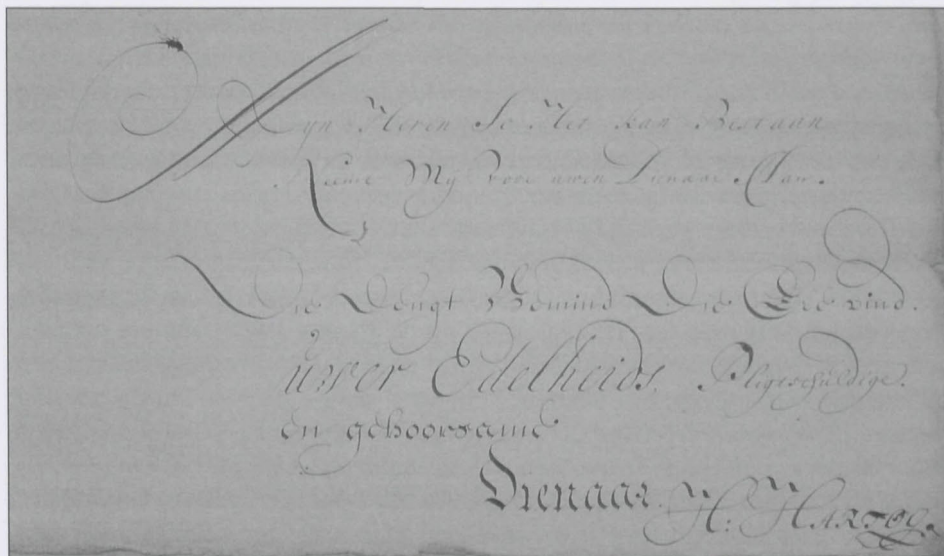
In december 1706 moesten de jonkers zich over het volgende verzoek van Hertog buigen. De custos vroeg niet alleen schoolbanken, maar ook nieuwe schoppen om zijn werk als doodgraver uit te kunnen oefenen. De druk van Hertog voor een schoolgebouw nam nu toe. Hij herinnerde de jonkers eraan dat zij in feite al in maart 1706 hadden aangetekend in het resolutieboek *"Aengesien geen schoolhuis te Brummen is ende het voor de aencomende custers, voorsingers ende schoolmeesters moeilick valt in huer te becomen sulck huis, waeraen een bequaeme camer zy om school te houden, by de gelegenheid, dat de gedaene timmeringen aen de kerck ende toorn ende aen de weem (pastorie) sullen opgenomen worden, besichtigt sal worden de gerfcamer, aen de kerck staende, of deselve sall connen tot een schoolcamer geschickt worden, ende een besteck gemaeckt van wat daertoe in opsicht van 't dack, haerdtstede, vloer, glasen, buitendeur, tafel ende schoolbancken vereischt sal ziin ende hoeveel het nae gissing sal costen moeten."*

De gerfkamer verbouwen bleek echter een illusie, want deze was te klein en bovendien stond een steunpilaar in de weg. Geen wonder dat in de vergadering van het volgende jaar de zaak weer op de agenda kwam van het college. Het besluit werd genomen om één van de ambtsjonkers te belasten om een andere oplossing te zoeken, namelijk *"of voor de gerf-camer daer gemaeckt worde een schoolcamer, lang 20 ende breed 16 voeten, met een schoorsteen in de oostsiidt, met twee cruusraemen in de suidtsiidt ende met een deur in de westsiidt."* Tevens werd die dag besloten om ten behoeve van de school aan te schaffen *"een schoolmeestersstoel met een lesse-naer aen deselve voor hem*

ter lengte van vier voeten ende een half; een schrijftafel, lang 15 voeten ende breedt 4 ½ opeen stevige viercantige voet ende tot de voorsegte tafel 2 sitbancken van gelieke langte als de tafel, op uytstaende vaste stempels ofte staven wel gespannen; voorts sitbancken voor de leerlingen, liefst ses, van balckdelen ieder van 18, 19 ofte 20 voeten, soo sy nae de gelegenheid van d' gemack daer passen, anders acht van 10 ofte 12 voeten ofte andere, als nae bevondene groote van 't gemack sal goet geacht worden."

Met een oplossing in het vooruitzicht bleef Hertog trouwhartig lesgeven, dromende van een toekomstige 'moderne' school. Maar het liep anders. Noch in 1707, noch in 1708 werd met de bouw begonnen. De reden zal de slechte financiële situatie van het ambtsbestuur zijn geweest. In september 1708 was Hertog het goed zat en beklaagde hij zich bij de jonkers. Hij zag het niet zitten om weer een winter met zijn leerlingen in het enge en rokerige vertrek, waarin hij nu school hield, te moeten zitten. De jonkers voelden wel met de man mee en onderzochten nog eens de mogelijkheden. Nu ging er een licht branden, want wellicht was het op pastoriegrond staande armenhuisje aan den westelijken uitgang van het kerkhof een geschikte plek. Toen bleek dat dit voor een schoollokaal te groot en voor een meesterswoning met school weer te klein was, kwamen de heren met een oude oplossing: de gerfkamer.

*De aanbeveling van Hartog: Mijn Heren So Het kan Bestaan, Neemt Mij
Voor uwen Dienaar aan. Die Deugt Bemind Die Ere vind.
Uwer Edelheids Pligtschuldige en gehaoorsamen Dienaar H. HARTOG*

*Mijn Heren So Het kan Bestaan
Neemt Mij Voor uwen Dienaar aan.
Die Deugt Bemind Die Ere vind.
Uwer Edelheids Pligtschuldige
en gehaoorsamen
Dienaar H. Hartog.*

Hertog was nu de wanhoop nabij. Hij zong het even uit in Brummen om in 1710 te vertrekken naar een beter betaalde baan in Zutphen. Hij was zo geërgerd dat hij zonder op te zeggen vertrok. Zijn verbouweweerde leerlingen werden door Hertog's vrouw, druk bezig met pakken, op de hoogte gesteld van het vertrek met de korte mededeling dat er geen school meer werd gehouden. Niks eeuwige trouw aan de ambtsjonkers van Brummen!

Geschrokken van het vertrek van de schoolmeester ging nu eindelijk de kogel door de kerk. In 1711 werd nu prompt een nieuwe school gebouwd, op de plaats van de gerfkamer. Of Hertog nog eens is wezen kijken, kunnen we betwijfelen.

Bronnen:

Regionaal archief Zutphen, Oud-archief schoutambt Brummen, invnr. 1, 11. Bijdragen en mededelingen Gelre, deel XII p 133 e.v., 1909, (artikel Dr. J.S. van Veen over 'Brummen ten tijde van de ambtsjonkers').

Evert de Jonge

Een oorlogsherinnering

Opgeschreven door C.G. (Kees) Bloem, aangevuld door (wijlen) Peter A. Veldheer.

De heer Gerard Bloem, destijds boswachter op 'Deelerwoud', een particulier landgoed in bezit van de familie Repelaer van Spijkenisse, droeg een tijdlang zorg voor een aantal geallieerde piloten, ontsnapte krijgsgevangenen en andere 'onthemden'. Hij woonde aan de Deelenseweg nr. 27, te midden van een bosrijke omgeving die goede mogelijkheden bood tot schuilhouden, maar ook de voortdurende aandacht genoot van Duitse patrouilles, dit o.a. in verband met de op vrij korte afstand gelegen vliegbasis Deelen.

Zijn zoon Kees, die in 1944 de leeftijd van 14 jaar had bereikt, weet nog hoe het allemaal begonnen is.

"Na 17 september wisten we dat er iets aan de hand was in de omgeving van Arnhem. We hadden al enige tijd schieten gehoord en al twee dagen had ik, als ik uitkeek over het Deelense veld en de vliegbasis Deelen, rond het middaguur stromen vliegtuigen aan de horizon zien verschijnen die daar heen en weer vlogen en parachutisten neerlieten.

Mijn 'uitkijkpost' was een hoge beuk, van waaruit ik een prachtig uitzicht had in zuidelijke richting. Ofschoon de afstand tot de terreinen, waar de landingen plaatsvonden, vrij groot was, kon ik de valschermen duidelijk zien dalen, het leken kleine stipjes, die langzaam omlaag zweefden.

De eerste dagen leek de bevrijding heel erg dichtbij, maar dat zou spoedig veranderen.....

Tegen de middag van de derde dag zat ik opnieuw 'op post' om te zien of er wederom iets zou gebeuren. Inderdaad verscheen er omstreeks het gebruikelijke uur weer een reusachtige luchtvloot. Tot mijn ontsteltenis echter, verliepen de landingen ditmaal niet zo gemakkelijk als de voorgaande dagen. De Duitsers schenen ze thans verwacht te hebben, want plotseling was de hemel bespikkeld met de zwarte wolkjes van ontploffende granaten. Vliegtuigen tui-melden brandend uit de lucht, anderen ontploften als vurige bollen tegen het strakblauwe uitspansel – het was afgrijselijk.....

Toch bleven de vliegtuigen komen, het was alsof zij moedwillig de vernietiging tegemoet gingen. Eskader na eskader maakte zijn aanloop over de drop-pingzones, loste zijn lading en draaide weer weg in de richting van de Betuwe, al dan niet gedecimeerd door het moordende afweervuur.

Enkele dagen na die sombere dag, waardoor onze vreugde over de verwachte bevrijding aanmerkelijk getemperd was, kwam – op een ochtend – een voerman van het Landgoed enigszins zenuwachtig bij ons in de keuken en fluis-terde tegen mijn moeder "dat er een Engelsman in het houtschuurtje zat!"

Mijn vader was nog niet thuis en dus moest moeder er op af, waarbij ik achter haar aanholde. Er zat inderdaad een vreemdeling in het schuurtje achter ons huis, een forse, knappe man met donker krullend haar, gekleed in een blauw-grijs uniform – zonder hoofddekseel. Hij had een op zijde gedrukte landkaart in de hand en trachtte ons daarop aan te duiden, dat wij binnen enkele dagen bevrijd zouden zijn; het bleek dat hij tot zolang onderdak wilde hebben.

Ofschoon wij slechts een vaag idee hadden van wat hij bedoelde, gebaarde mijn moeder dat hij maar naar binnen moest gaan. Elk moment konden er na-melijk Duitse soldaten over de weg komen, er passeerden immers dagelijks troepen van of op weg naar Deelen.

De Engelsman volgde ons echter niet direct, maar trachtte ons duidelijk te maken dat hij niet alleen was. Hij floot een bepaald signaal en meteen daarop verschenen er drie hoofden boven een met hei begroeid heuveltje achter de schuur. In een oogwenk stonden ze om ons heen, allen evenals hun voorganger gekleed in RAF-blue – eveneens zonder hoofddekseel. Eén van hen had zijn hoofd in het verband zitten, een ander had, meen ik, een lichte verwon-ding aan zijn rug, veroorzaakt door een granaatscherfje."

Met zijn vieren hadden zij de bemanning van een Dakota transportvliegtuig gevormd, dat deel uitmaakte van het 48e Squadron Transport Command. Hun namen waren: 1st Pilot W/O. Frank E. Fuller, RAF, 2nd Pilot Brock Christie, RCAF (de man die zich het eerst had laten zien), Navigator Arthur P. Anderson, RCAF en Air-Gunner Phil Fulmore, RCAF. Fuller had een hoofdverwonding, die echter gelukkig bleek mee te vallen en vrijwel geheel is genezen. Zijn derde trip naar Arnhem was hem bijna fataal geworden.

De eerste keer, toen hij uitsluitend parachutisten had gedropt, was alles goed gegaan. Tijdens de tweede vlucht, waarbij hij een zweefvliegtuig op sleeptouw had, was de sleepkabel door een granaat van het luchtafweergeschut getroffen zodat de glider een voortijdige landing had moeten maken (die echter wonderwel goed slaagde).

Bij de derde missie liep alles verkeerd. Fullers transportmachine was die dag – evenals een groot aantal andere Dakota's – uitgezonden om voedselcontainers af te werpen voor de geïsoleerde 'Airbornes' bij Oosterbeek. Reeds gedurende de gehele vlucht boven Nederland hadden zij krachtig afweervuur ontmoet, maar boven de "perimeter" was het ronduit een hel. De Dakota schokte en sidderde toen granaten overal rondom ontploften. Plotseling werd één van de motoren geraakt en onmiddellijk daarna de andere – beide werden vrijwel geheel uit de vleugel gescheurd.

Nu kwam alles op snelheid van handelen aan, het toestel was al te laag om er nog uit te kunnen springen en slechts een noodlanding op goed geluk kon nog redding brengen. Zo goed en zo kwaad als het ging, zette Fuller de 'Dak' in de vliegrichting op de grond, waarbij de takken en twijgen in het rond vlogen. Verdwaasd strompelden zij uit het gekreukelde wrak: vier bemanningsleden en vier R.A.O.C.-soldaten (die geholpen hadden de containers buitenboord te zetten), waarvan er twee zwaargewond waren.

Maar nog waren zij niet in veiligheid. Het bleek dat zij waren terechtgekomen in een strook 'niemandsland', midden in het krijgsgebied. Kogels floten hen om de oren en in de onmiddellijke nabijheid hoorden zij het geschreeuw van een sectie Duitse soldaten, die zich door de struiken heen een weg naar hen toe baanden. Terwijl de militairen zich, voor zover mogelijk, in dekking wierpen, besloten de vier vliegers een poging te doen om uit te breken: zij zetten zich in draf en slaagden erin na een wilde jacht door het kreupelhout, waarbij hun achtervolgers onder het lopen op hen schoten, te ontkomen.

Geruime tijd gunden zij zich geen rust, maar tenslotte kwamen zij in een dicht bos waar zij zich enige dagen schuilhielden. Hun plan was in noordelijke richting verder te trekken, totdat zij uit de directe gevechtszone zouden zijn ge-

raakt – daar zouden zij dan onderdak zoeken en in alle rust de komst van de geallieerde legers afwachten; een kwestie van hoogstens een dag of wat, naar zij meenden. Op de morgen van de derde dag na de crash waren zij een huis genaderd dat diep in de bossen lag en hen bij uitstek geschikt leek als schuiladres. Zij besloten om één verspieder naar voren te sturen: Christie. De anderen hielden zich gedekt achter een heuveltje.

Lang duurde het wachten, véél te lang naar de zin van de achterblijvers. Hun ongerustheid steeg ten top. Maar toen kwam het teken....!

Kees Bloem denkt nog vaak terug aan die eerste kennismaking met de geallieerde piloten. Hij heeft nog heel lang een lapje donkerblauwe stof met de aanduiding 'Canada' bewaard, afkomstig van het uniform van Christie, dat deze hem bij die eerste gelegenheid als aandenken overhandigde.

Kees Bloem

'Een oorlogsherinnering' wordt vervolgd in het juninummer van 'De Marke'

Havezathe 'De Rees' te Leuvenheim (deel 3)

Ditmaal een korte aflevering, omdat er (gelukkig) een groot aanbod van kopij was. We waren vorige keer in de eerste helft van de 19e eeuw geëindigd. Maar voor het verhaal verder gaat, even wat korte opmerkingen/aanvullingen die mij aangereikt werden door de heer Evert de Jonge.

De meeste aantekeningen van De Jonge hebben betrekking op de strijd om de water- en molenrechten en sluiten aan bij de tekst op p 30 van 'De Marke' van juni 2009. Het is verruimend om te ervaren dat er in andere archieven ook beschrijvingen bewaard zijn gebleven van deze 'waterplaag'.

Daaruit blijkt dat Jonker Johann Georg van Euwssum al op 25 mei 1681 een hypothecaire schuld heeft overgenomen van 4000 guldens.

In 1688 wordt dezelfde jonker vermeld als verwinhebber (d.w.z. dat hij door executoriale verkoop bezitter is geworden) van de landerijen van Huize 'De Rees' te Brummen. Hij heeft de landerijen dan al zes jaar in eigendom en wil ze verkopen aan Alexander Schimmelpenninck van der Oye tot de Engelenburg, maar Reynier van Housz hindert de landmeter.

Uiteindelijk koopt Schimmelpenninck de landerijen op 27 december 1688 toch en wel voor 8000 carolusguldens. Uit processtukken blijkt dat de betaling niet al te soepel verloopt, maar uit het rekeningenboek van Schimmel-

penninck is gebleken dat hij vrijwel alles betaald heeft.

Tot zo ver in het kort de opmerkingen van De Jonge. Ik ben hem zeer erkentelijk voor deze aanvullingen.

Alexander Jacob Carel Schimmelpenninck van der Oye (tot de Poll) woonde op Huize 'De Poll' in Voorst en vroeg in 1829 als (mede-)eigenaar van 'De Rees' aan het gemeentebestuur van Brummen om toestemming om het Leuvenheims voetpad, dat over het 'erve' van 'De Rees' liep te mogen verleggen. Bij raadsbesluit van 19 juli 1829 werd hem dat in een schrijven van burgemeester *Paulus David* du Bois toegestaan. Er waren echter wel wat voorwaarden aan deze toestemming verbonden: "... evenwel dat het nieuw daar te stellen voetpad onder toezigt van het Plaatselijk bestuur, overeenkomstig de bovengemelde figuratieve schets worden aangelegd ter breedte van eene en eene halve Nederlandsche el, ton rond, en ten minste twintig Nederlandsche duime hooger dan de begane grond aan de beiden zijden van het zelve; en dat, indien het leggen van eenen duiker in de sloot, loopende langs de straatweg, nodig mocht worden geoordeeld, dezelve door de belanghebbenden buiten koste der Gemeente gelegd, en evenals het voetpad zelve, geheel door hen zal moeten onderhouden worden," zoals in de brief van 21 mei 1829 werd aangekondigd.

Op 15 december 1841 verkocht Hendrik Jan Baron Schimmelpenninck van der Oye, Heer van Hoevelaken, als gevolmachtigde van zijn broer Alexander Jacob Carel en zijn zuster Margaretha Sophia, de havezathe 'De Rees', groot 35 bunders, 95 roeden en 30 ellen voor fl 21.000,00 aan Mr. Cornelis Herman Baron van Rhemen van Rhemenshuizen. Deze was burgemeester van Apeldoorn (1837-1842), burgemeester van Brummen (1852-1867), lid van Gedeputeerde Staten van Gelderland (1842-1850), lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal (1850-1880). Hij was in 1834 getrouwd met Johanna Elisabeth van Tuyll van Serooskerken, uit welk huwelijk vijf kinderen geboren werden.

De nieuwe eigenaar van 'De Rees' liet het huis geheel verbouwen en vergroten en breidde ook het grondgebied door aankopen aanzienlijk uit. In 1862 moest de heer Van Rhemen ruim 2,5 Ha grond afstaan ten behoeve van de Staatsspoorweg van Arnhem naar Zutphen, die sindsdien het landgoed doorsneed. Hij ontving hiervoor echter ca fl 19.000,00; benevens twee particuliere overwegen, behalve de overweg van het Leuvenheimse kerkpad, dat over 'De Rees' loopt, teneinde de bewoners van de buurtschap Leuvenheim, waartoe ook 'De Rees' behoort, een kortere weg naar het dorp te verschaffen. De twee particuliere overwegen bestaan niet meer, evenals de overweg van de Kerkweg.

Op één dezer particuliere overwegen gebeurde in augustus 1878 een tragisch ongeval: Mevrouw Van Rhemen wandelde met haar kleindochter door de dreven achter 'De Rees' en wilde de overweg passeren, juist toen de sneltrein van Arnhem kwam aanrijden. Zij werd door de locomotief overreden "met het gevolg dat zij, heerlijk verminkt, onmiddellijk een lijk was!" Haar echtgenoot, die op de tijd van het ongeluk in het buitenland verbleef, liet bij zijn terugkeer ter nagedachtenis aan zijn vrouw en ter herinnering aan dit vreselijke ongeluk aan de overzijde van de spoorweg in een bosje (of liever gezegd: bomen-groepje) een stenen kruis – voorzien van een toepasselijk opschrift – oprichten. In 1892 werd het kruis echter door de kinderen Van Rhemen weggenomen. De overweg verdween daar hij geen dienst meer deed, want de landen aan de overzijde van de spoorweg waren in andere handen overgegaan. Drie eenzame hoge peppels (populieren) stonden midden in een weiland aan de overzijde van de spoorweg, vlak aan de beek, en zouden de plaats aangeven, waar het kruis heeft gestaan.

Mr. Cornelis Herman Baron van Rhemen van Rhemenshuizen stierf in 1880. De nalatenschap ging over op de drie nog in leven zijnde kinderen en de vier kleinkinderen van de reeds overleden twee kinderen.

Op hun verzoek werden zij bij vonnis van de Arrondissementsrechtbank gemachtigd 'De Rees', toen nog 35,7325 Ha groot, te verkopen. Dit geschiedde voor een bedrag van fl 70.000,00.
(wordt vervolgd)

Willem Reusink

Han de Vos, schoolmeester en nog veel meer

Johannes Martinus de Vos werd geboren op 30-07-1905 te Arnhem en overleed op 08-01-1978 te Brummen. Hij trouwde in 1929 en uit dit huwelijk werden 2 zonen (Henk en Hans) geboren.

Kwam uit een gezin met zeven kinderen waarvan de moeder al jong overleed. Omdat vader de opvoeding niet aankon, werden de kinderen in pleeggezinnen ondergebracht. Zo kwam Han de Vos in Eerbeek terecht bij de familie Burgers, die een boerderij aan de Boerenstraat had. Han ging in Eerbeek naar de lagere school. Later studeerde hij aan de Normaalschool en kwam hij bij het Christelijk onderwijs in Voorst. In totaal maakte hij bijna 45 onderwijsjaren vol.

In 1946 kwam hij in Brummen aan de openbare school II in de Schoolstraat door bemiddeling van het toenmalige schoolhoofd Nijhof, die hij kende vanuit de schaakwereld. Later werd School II de 'Koningin Julianaschool'. In 1968 verliet hij het onderwijs vanwege problemen met de gezondheid.

Behalve een gewaardeerd schoolmeester was hij een zeer druk baasje. De nevenactiviteiten bestonden naast zijn passie voor schaken uit zijn diverse werkzaamheden als correspondent voor diverse kranten, waarbij voornamelijk de Brummense Courant veel van zijn diensten gebruik maakte. Zijn humorvolle en soms puntige gedichten waren bijna twintig jaar één van de uithangborden van deze krant. Daarnaast waren zijn 'IJsselfeitjes' wereldberoemd in Brummen en omstreken, terwijl ook zijn dialectrubriek onder pseudoniem Harm Kruuthof veel en graag gelezen werd. Evenals trouwens zijn feuilletons.

Als regisseur was hij jarenlang verbonden aan de toneelvereniging KDO, maar zelf speelde hij onder andere in het Sinterklaastoneel voor de leerlingen van de openbare lagere scholen in de gemeente Brummen. In Bronkhorst was hij tijdenlang regisseur bij 'Bronkhorst Herleeft'. Voor de openbare lagere school te Empe hulde hij zich elk jaar begin december in rode mantel met mijter en bracht vergezeld van 'zijn staf' een bezoek aan verwachtingsvolle schoolkindertjes.

Als onderwijzer was hij een gezien man, die hoog in aanzien stond bij collega's, ouders en (oud)leerlingen. Hij had gevoel voor humor, hield van een grapje en had een luisterend oor voor ouders en leerlingen. Hij was in ruime mate pedagogisch en didactisch begaafd. Als onderwijzer schreef hij met zijn collega Van der Linde (tekeningen) een driedelige serie verkeersboekjes, een (kinder)operette en het boekje 'Wij leren declameren' (Thieme, Zutphen).

Verder schreef hij een brave streekroman 'Lente op de Wilgenhoeve', die in de regio Brummen-Eerbeek gesitueerd is, en is hij mogelijk nog bekender van zijn boekwerkje 'Brummen in oude ansichten' (1963).

Han de Vos was door zijn drukke nevenactiviteiten (hij kegelde ook nog) weinig thuis. Desondanks was hij een plezierig huisvader en later een opa die zeer begaan was met het wel en wee van zijn kleinkinderen.

In de jaren vijftig maakte hij veel bruiloftsgedichten en bruiloftsliederen op de melodieën van bekende en populaire deuntjes in die jaren.

Hij ging nooit (en zijn gezin dus ook niet) op vakantie en is - behalve vlak over de grens in Duitsland - nooit in het buitenland geweest.

Han de Vos met vrouw en zonen

Op de volgende pagina het door Henk Phielix ingezonden gedicht en op pagina 40 het gedicht 'De Stedendwinger' dat medio augustus 1946 in de Brummense Courant verscheen naar aanleiding van het gelijknamige openluchtspeel op Groot Engelenburg. Waarvan ook beide foto's.

Bronnen:

Jaargangen Brummense Courant 1945 en 1946

Piet Willemsens in 'De Marke' (2006)

Gesprek met zoon Hans (feb. 2010)

Willem Reusink

Brummens grote dag

(Wijze: "t Is plicht dat iedere jongen")

Heel Brummen viert thans mede,
Het zo bijzond're feit,
Dat de N.S. ook aan ons dorp
Haar aandacht heeft gewijd!

Hoezee! Hoezee!

We zijn heel dik tevree!

Hoezee! Hoezee!

We zijn heel dik tevree!

Niet meer geïsoleerd ... wat fijn!
Een echt station staat hier!
En ... dank zij het electrisch spoorwegnet
Reist ieder met plezier!

Een reis is geen probleem meer;
Zoek slechts het tijdstip uit,
Waarop Uw reis beginnen zal,
Naar Oost, West, Noord of Zuid!

Hoera! Hoera!

't Is maar een wip, ja, ja!

Hoera! Hoera!

't Is maar een wip, ja, ja!

Ons dorp vaart zeker wel hierbij,
't Ligt prachtig in 't verkeer!
De Nederlandsche Spoorwegmaatschappij
Komt hiervan toe de eer!

En als ons dorp gaat groeien
Nog sterker dan voorheen,
Dan noemen wij als oorzaak vast,
Deez' dag als nummer één!

N.S., N.S.,

Wij wensen U succes!

N.S., N.S.,

Wij wensen U succes!

Hoe drukker ons station straks wordt,
Hoe beter t voor ons is!
Deez' dag vormt zeker voor ons schone dorp
Een stuk geschiedenis!

HAN DE VOS

Openluchtspel 'De Stedendwinger'

We leefden in d'oude historie ....
't Geen lang reeds tot stof was vergaan
Herrees voor onz' ogen vol glorie,
Deed wijken ons sleur-rijke bestaan.
De stilte van Eng'lenburgs lanen
Verdween door krijgshaftig rumoer,
En helden met wapp'rende vanen
Bereden hun rossen zo stoer ! ....
We zagen de strijd weer herboren
De strijd om de veste Den Bosch,
De komende zege reeds gloren ! ....
Die vechters, in zwierige dos,
Zij hadden hun moed en vertrouwen,
Hun haat en hun afgunst, hun eer,
Elan, die niet was te verflauwen,
Zo schouwden we 't oud-staatse heir.
We hoorden van zuivere liefde,
Beluisterden 't laffe verraad,
't Gekonkel, dat bitter-zwaar griede ....
We vreesden de val van de Staat.
De strijd tegen 't machtige Spanje,
Door Frederik Hendrik geleid,
Die edele Prins van Oranje,
De dapperste held van zijn tijd !
We leefden terug in de tijden
Van 't ruwe soldaten-gedoe,
Verblijdden ons in hun verblijden,
En werden het kijken niet moe !

Daar tussen die oer-oude bomen,
Daar hebben we 't heerlijk gehad !
We willen er graag nog eens komen ....
't Was geest'lijk een lekker fris bad !

HAN DE VOS

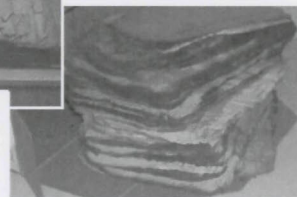
augustus 1946

Restauratie atelier Sterken BV

Atelier voor restauratie en conservering van papier en
perkament

- Archieven & Brieven
- Boeken & Bijbels
- Prenten & Grafieken
- Kaarten & Wandkaarten
- Charters & Zegels

Engelanderholt 3, 7361 CZ Beekbergen
Tel : 055-5423147 Fax : 055-5430614

E-mail : info@sterken.nl

www.sterken.nl

Blankhart & Bronkhorst Netwerk Notarissen

Het kantoor voor
eigentijdse dienstverlening met
een persoonlijke benadering...

Wolterbeeklaan 3
7361 ZD Beekbergen
T (055) 506 33 33
F (055) 506 31 01
E info@bbnetwerknotarissen.nl

www.blankhartbronkhorst.nl

13787

Lian Brandsma
Uitvaartzorg

Voor een uitvaart met zorg in Loenen, Eerbeek en wijde omgeving

Dag en nacht bereikbaar

Waar u ook verzekerd bent,
u kunt altijd bij mij terecht

Bel nu voor een afspraak om uw
uitvaartwensen vast te leggen:
kosteloos en vrijblijvend

tel 055-505 01 59

www.lianbrandsmauitvaartzorg.nl

